

PREHİSTORİK KRONOLOJİNİN KURULMASI

Bu konuya girmeden önce Kronoloji'nin tanımını yapalım. Kronoloji sözcüğü bir yandan zaman içindeki olayların birbirini izlemesini, öte yandan bu devamlılığı kurmaya olanak veren farklı yöntemleri kapsayan bir daldır.

Kronoloji zaman içinde bir başvuru eşeli düzenlediğinden gereklidir. Kronostratigrafi ise gittikçe yaygınlaşan bir terimdir ve oldukça genel bir şekilde mutlak zaman eşeliyle ilişkili bir şekilde kültürel ya da jeolojik silsilelerin kurulmasını kapsar.

Prehistoryanın tarihsel gelişimine bakacak olursak; IV. Zamanın başlangıcına denk düşen ve en büyük kısmı olan Pleistosen'de gelişen PALEOLİTİK, arkeolojik bir çağdır. Bu terim "Yontmataş Çağı"nı temsil etmek üzere 1865 yılında **John Lubbock** tarafından önerilmiştir.

Paleolitik kronoloji önceleri Avrupa için, özellikle de Fransa'daki sayısız zengin prehistorik yatakların incelenmesiyle kurulmuştur. Prehistorya genç bir bilim dalı olup, kendisiyle ancak 19. yüzyıldan bu yana uğraşılmaktadır. Hiç kuşkusuz ki çok eski zamanlarda gözlemci bazı insanlar, doğadaki yerine yabancı "garip taşları" fark etmişlerdir. Bunlar yontulmuş ya da cilalanmış taşlar olup, yüzeyden ya da toprak düzleme çalışmaları sırasında dolgular içinden toplanmışlardır. Ne var ki, bu taşları bulan insanlar, bunları fırtınalar sırasında gökten düşmüş "**yıldırım taşları**" ya da Galyalılar tarafından yapılmış silahlar olarak yorumlamışlardır.

Ancak 19. yüzyılın birinci yarısında Fransa'da bazı prehistorik yataklarda ilk çalışmalar yapılmıştır. Örneğin; Tournal'ın Aude'da, Jounet'in ise Dordogne'da yaptığı çalışmalar bunlardan ilk ikisidir. Ancak, halk henüz insanlığın geçmişi hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmadığı için, bu çalışmalarla yalnızca küçük bir grup ilgilenmiştir. Bu ilk araştırmaları Boucher de Perthes'in çalışmaları izlemiştir. Bu araştırmacı Fransa'nın güneyinde Somme nehrinin alüvyonları içinden çok eski bir fauna ile birlikte yontuk çakmaktaşları toplamıştır. Bu arkaik fauna içindeki en belli başlı hayvanlar Rhinoceros Mercki (merk gergedanı), Hippopotamus (su aygırı) ve Elephas antiquus (antik fil)dir. Şu halde insan, Kuvaternerin başlangıcında yaşamış olan bu kalın derili memeli hayvanlarla yaşıt olmalıydı. Bu sonuçlar, insan kökenini çok eski zamanlara bağlamayı reddeden o günkü "**Bilim Akademisi**"nin tepkisi ile karşılaştı.

Önce 1863'te, daha sonra 1864'de bir paleontolog olan Edward Lartet ve İngiliz dostu Henry Christy, Dordogne bölgesine geldiler ve orada **Vézère** vadisinde bugün çok ünlü olan

bazı prehistorik yatakları keşfettiler ve kazdılar. Bu yerleşme yerlerinden bazıları **Le Moustier**, **La Madeleine**, **Laugerie-Haute** ve **Lauherie-Basse** gibi ünlü merkezlerdir. Bu araştırmacıların yayınlanan çalışmalarının sonuçları, halkın dikkatini arkeolojik çalışmalara çekti. Her tarafta kazılar başladı. Bilim adamları ve amatörler, belirli bir yöntemi izlemekten çok, büyük bir istekle kaya-altı sığınaklarını kazdılar.

Kısa sürede toplanan belgeler, önemli bir sayıya ulaştı ve bir sınıflama gerekliliği kendini hissettirdi. Çeşitli malzemelerle birçok sınıflandırma denemeleri yapıldı. Tipoloji üzerine dayandırılmış olan **Gabriel de Mortillet**'nin sınıflaması, bugünkü sınıflamanın temelini oluşturdu.

G. de Mortillet, prehistorik çağların tümünü iki döneme ayırdı. Bunlardan ilki PALEOLİTİK (Yontmataş Çağı) olup, bu çağda insan yonga ve dilgi şeklinde yontulmuş çakmaktaşlarını kullanıyordu. İkincisi ise, NEOLİTİK (Cilalı Taş Devri) Çağ'dır. Bu çağ'da insan yine yonga ve dilgileri kullanmaya devam ediyordu, ancak bu çağın prehistorik insanı bazı taş aletlerin bir kısmını ya da tamamını cilalıyordu. Böylece cilalı baltalar yapıyordu. Bu sonuncu çağı da Madenler Çağ'ı izliyordu.

Daha sonra Edouard PIETTE'in çalışmaları sonucunda Paleolitik ve Neolitik Çağlar arasında bir geçiş çağı olan yeni bir periyod sokuldu. Bu ise MEZOLİTİK (Orta Taş Çağı) Çağ'dır.

Prehistorik zamanların en büyük bölümü içine yerleşmiş olan Paleolitik ise, Alt, Orta ve Üst Paleolitik olarak 3'e bölünmüştür.

Böylece prehistorik kronolojinin çerçevesi oluşturulmuş oluyordu. Artık buluntular ele geçtiği ölçüde çeşitli endüstrileri bu çerçeve içine yerleştirme işi kalıyordu. Endüstrilere ise, ilk kez saptandıkları yerlerden ya da ender olarak blgelerden türetilmiş isimler veriliyordu.

Örneğin; **Le Moustier** sığınağında bulunan endüstriye **Moustérien** adının verilmesi gibi... Bu girişi yaptıktan sonra "Paleolitik Kronoloji"nin Prehistorya tarihçesindeki yerini şöyle özetleyebiliriz:

Kültürler bulunur, aletler incelenir ve kronolojideki yeri nerede ise oraya konur. Bu bir kuraldır. Paleolitik Çağ'ın yazısı olmadığı için incelenmesi, tarihi çağların incelenmesinden daha zordur. Her iki durumda da arkeolojik eserler söz konusudur. Ancak Paleolitik Çağ buluntuları arasında yazılı belgeler yoktur. Bu nedenden ötürü, Paleolitik Çağ'a ilişkin buluntuların çözüm ve yorumuna diğer bazı bilimlerin yardımı ile varılır. Bu da Paleolitik

kronolojinin kurulmasının hiç de kolay olmadığını gösterir. Bu nedenle de Paleolitik kronolojinin kurulabilmesi için birçok kronoloji denemesi yapılmıştır. Bu kronoloji denemelerinin en eskilerinden biri yukarıda da değindiğimiz **Gabriel de Mortillet**'ye aittir. G. De Mortillet'nün bu ilk kronoloji denemesinde CHELLEEN, MOUSTERIEN, SOLUTREEN ve MAGDALENIEN kültürler bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, bu ilk kronoloji ancak birkaç kültürden oluşuyordu. Chélléen, Moustérien, Solutréen ve Magdalénien kronolojide ilk kez yer alan kültürlerdir. Paleolitik çalışmaların sürdürülmeye başladığı en eski zamanlarda, prehistoryenler tarafından en fazla kullanılan kronoloji de Mortillet'nün yukarıda sözünü ettiğimiz bu kronolojisi olmuştur. Bu kronolojide henüz ACHEULEEN, CLACTONIEN, LEVALLOISIEN, AURIGNACIEN kültürlerle **MEZOLİTİK ÇAĞ** yer almamaktadır.

Daha sonraları araştırmalar ilerledikçe bu kültürlerin arasına yenileri de eklenmiştir. İlk kez eklenen kültürlerden biri **Acheuléen**'dir. Bu kültür Fransa'da Amiens'in yakınındaki **Saint-Acheul**'de saptanmıştır. Commont tarafından saptanan ve adlandırılan bu kültür, yine araştırmacının önerisiyle Chélléen'in üzerine yerleştirilmiştir. Dolayısıyla Mortillet'nün kurduğu kültürlerle çevrelenmiş ana kronoloji vardı ve Acheuléen o gün için Moustérien ile Chélléen arasında yer aldı.

Daha sonra A. Breuil, Fransa'da Yukarı Garon'da **Aurignac**'da saptanan bir kültüre AURIGNACIEN adını vermiştir. Bunu da Üst Paleolitik'in bir evresi olarak Solutréen'in altına yerleştirmiştir.

Bunu izleyen bir dönemde **Edouard PIETTE**, yine Fransa'da **Ariège**'de **MAS D'AZIL** denilen bir mağarada Magdalénien ile Mezolitik arası bir kültüre **AZILIEN** adını vermiştir. Azilien'den sonra daha birçok kültür bulunmuş ve hepsine birden mezolitik denilmiştir. Böylece Azilien, Mezolitik Çağ'ın en eski evresini oluşturmuştur.

Yine A. Breuil, bu kez İngiltere'de Thames nehri kıyısında **Calacton-on-sea** denilen bir yerde bulunan iri yonga kültürüne **CLACTONIEN** adını vermiştir. Çok yer değiştirmesine karşın bu kültür, Paleolitik kronolojide Chélléen ile Acheuléen arasına yerleştirilmiştir.

Daha sonra Fransa'da **Levallois-Perret**'de bulunan bir kültüre ise **LEVALLOISIEN** adı verilmiştir. Bu kültür kronolojide Moustérien'in önüne konmuştur.

Yine buluntular devam etmiş ve bu kez de klasik kültürlerin bazı evrelere ayrıldıkları görülmüştür. Klasik Paleolitik Kronolojide yer alan bir kültürün böyle birçok evreler gösterdiği dikkati çekince, endüstri tiplerine göre bu kültürler bölümlere ayrılmışlardır. Örneğin; Aurignacien; alt, orta ve üst Aurignacien olmak üzere 3'e ayrılmıştır. Alt Aurignacien'e konan kültürler, endüstri tiplerine dayanırlar. Bunlar **Abri-Audi** ve **Châtel-Perron** tipleridir. Orta

Aurignacien'e kronolojide "**Klasik Aurignacien**" de denilmiştir. Üst Aurignacien'e ise yine endüstri tiplerine bakılarak "**Gravettien**" adı verilmiştir.

Bunun dışında, Klasik Paleolitik Kronoloji'deki kültürlere paralellik gösteren başka kültürlerin varlığı da saptanmıştır. Bunlara yeri ve zamanı geldikçe değineceğiz. Ancak burada Aurignacien kültürle paralel giden başka bir kültürün varlığını örnek olarak verebiliriz. Bu kültür **Perigordien** adını almaktadır. Perigordien, Orta yani Klasik Aurignacien ile başlar ve Üst Aurignacien seviyeleri ile birlikte gider. Buraya kadar Paleolitik kronolojideki klasik kültürleri ve bunların birbirlerine göre sıralanış biçimlerinin tarihçesi üzerinde durduk. Paleolitik kültürlerin yerine göre değişik adlar alabileceklerini de belirtmemiz gerekmektedir. Örneğin; İtalya'da **GRIMALDI** mağarasında bulunan bir üst paleolitik kültüre **Grimaldien** adının verildiğini, Afrika'da saptanan çok eski bir alt Paleolitik kültüre ise **OLDUWANIEN** (Oldovan) kültürü denildiğini görüyoruz. Bu tür kültürlerin örneklerini çoğaltmak olanaklıdır, ancak şimdilik bu kadar örnek vermekle yetiniyoruz.

Çeşitli endüstriler birbirlerini kesin bir şekilde izlemezler. Bazıları bir bölgede aynı zamanda gelişmiş ve böylece çağdaş olmuş olabilirler. Güneybatı Fransa'da gelişmiş olan Aurignacien ve Perigordien endüstrilerin çağdaşlığı gibi... Böylece, bunun karşıtı olarak herhangi bir endüstri de belirli bir bölgenin kronolojisinde yer almayabilir.